



Universiteit
Leiden
The Netherlands

Opinie; Een toekomst zonder nieuwe schenk- en erfbelastingverdragen?

Sonneveldt, F.

Citation

Sonneveldt, F. (2011). *Opinie; Een toekomst zonder nieuwe schenk- en erfbelastingverdragen?* *Ntfr*, 16, 1-3. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/16413>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/16413>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Publicatie	NTFR: Nederlands Tijdschrift voor Fiscaal Recht
Publicatiedatum	07-05-2010
Afleveringsnummer	5
Artikelnummer	16
Titel	Opvolgend vruchtgebruik: een koerswijziging?
Auteurs	prof.dr. F. Sonneveldt. Prof.dr. F. Sonneveldt is partner/aandeelhouder bij Mazars Paardekooper Hoffman N.V. te Rotterdam, bijzonder hoogleraar Estate Planning aan de Universiteit Utrecht. en hoogleraar Successiewet en Estate Planning aan de Universiteit Leiden. mr.drs. B.B.A. de Kroon LL.M.. Mw.mr.drs. B.B.A. de Kroon LL.M is estate Planner bij Mazars Paardekooper Hoffman N.V. te Rotterdam en is tevens werkzaam als notarieel docent Successiewet en Estate Planning aan de Universiteit Leiden.
Rubriek	Successiewet
Wet- en regelgeving	SW 1956, art. 21 SW 1956, art. 21 SW 1956, art. 21 Uitv.besl. SW 1956, art. 5 Uitv.besl. SW 1956, art. 7
Overige verwijzingen	BW, art. 3:203

NTFR 2010(5) 16 Opvolgend vruchtgebruik: een koerswijziging?

Opvolgend vruchtgebruik: een koerswijziging?

1. Inleiding

De vernieuwde Successiewet 1956 (hierna: SW 1956) houdt de vakbladen tot nu toe goed gevuld. Daarbij valt op dat vooralsnog met name aandacht wordt besteed aan de onderwerpen die ook in de parlementaire geschiedenis aan bod zijn gekomen. Hierdoor zouden onderwerpen aan de aandacht van de lezer kunnen ontsnappen, die bewust of onbewust niet met zoveel woorden aan bod zijn gekomen tijdens de parlementaire behandeling, maar wel - bedoeld of onbedoeld - gewijzigd zijn en mogelijk belangrijke gevolgen met zich kunnen brengen. Een voorbeeld hiervan betreft het opvolgend vruchtgebruik.

Tot 1 januari jl. was voor de waardering van verkrijgingen onder de last van een opvolgend vruchtgebruik een aparte bepaling opgenomen in het negende lid van art. 21 SW 1956 (oud).[\[noot:1\]](#) Zonder dat wij de wetgever hebben kunnen betrappen op enige nadere motivering is deze aparte bepaling komen te vervallen.[\[noot:2\]](#) De vraag die opkomt is of een en ander (onbedoelde) gevolgen zou kunnen hebben voor de berekening van de waarde van een verkrijging onder de last van een opvolgend vruchtgebruik. In het navolgende gaan wij op deze vraag in. Daartoe bespreken wij allereerst het opvolgend vruchtgebruik vanuit een civielrechtelijk perspectief. Vervolgens beschrijven wij de waarderingssystematiek zoals deze gold onder de successiewetgeving die van toepassing was tot 1 januari 2010. Ten slotte bespreken wij de gevolgen die het vervallen van de bewuste bepaling mogelijk heeft op de 'oude' waarderingssystematiek.

2. Opvolgend vruchtgebruik

Art. 3:203, lid 1, BW bepaalt dat een vruchtgebruik[\[noot:3\]](#) kan worden gevestigd ten behoeve van één persoon, ofwel ten behoeve van twee of meer personen hetzij gezamenlijk hetzij bij opvolging. In het laatste geval moeten (ook) de later geroepen op het ogenblik van de vestiging bestaan. Indien het vruchtgebruik ten behoeve van twee of meer personen is gevestigd, wast dit bij het einde van het recht van een van hen bij dat van de andere(n) aan. Dit geschiedt naar evenredigheid. Het vruchtgebruik eindigt in een dergelijk geval in principe door tenietgaan van het recht van de laatst overgebleven vruchtgebruiker.[\[noot:4\]](#)

Het opvolgend vruchtgebruik komt regelmatig voor. Zo kan een erflater bijvoorbeeld het vruchtgebruik van zijn

nalatenschap, of van een bepaald goed dat tot zijn nalatenschap behoort, legateren aan een persoon (A) met de bepaling dat bij het overlijden van deze eerste vruchtgebruiker, het vruchtgebruik overgaat naar een andere persoon (B). Bij het overlijden van de erflater verkrijgt A direct het recht van vruchtgebruik. B verkrijgt een recht van vruchtgebruik onder de opschortende voorwaarde dat hij de eerste vruchtgebruiker (A) overleeft. B kan als opvolgend vruchtgebruiker zijn recht derhalve pas uitoefenen als het recht van A als voorgaand vruchtgebruiker is geëindigd. Met andere woorden, voorafgaande aan het overlijden van A heeft B slechts een voorwaardelijk recht. Ons inziens is het onjuist te stellen dat de opvolgend vruchtgebruiker bij de vestiging van het vruchtgebruik nog geen recht heeft.[\[noot:5\]](#)

Op het moment van het in vervulling gaan van de voorwaarde, in ons voorbeeld de voorwaarde dat B de eerste vruchtgebruiker overleeft, ontstaat het opvolgend vruchtgebruik zonder verdere handeling van partijen.[\[noot:6\]](#) De opvolgend vruchtgebruiker B verkrijgt zijn recht onmiddellijk van de hoofdgerechtigde. Het vruchtgebruik gaat derhalve niet over van de eerste vruchtgebruiker naar zijn of haar opvolger. Het moment waarop de voorwaarde in vervulling gaat kan wel eerder doch niet later dan het overlijden van de eerste vruchtgebruiker bepaald worden. Immers, op grond van de wet mag het vruchtgebruik niet langer voortduren dan het leven van de vruchtgebruiker.[\[noot:7\]](#)

3. Systematiek tot 1 januari 2010

Op grond van art. 21, lid 9, SW 1956 (oud) werd een verkrijging onder de last van een vruchtgebruik – derhalve de waarde van de hoofdgerechtigdheid – belast voor het verschil van de waarde van de volle eigendom van de met het vruchtgebruik bezwaarde goederen en de waarde van het vruchtgebruik. De waarde van het vruchtgebruik moest worden vastgesteld met inachtneming van het achtste lid van genoemd artikel. Deze systematiek is na 1 januari 2010 gehandhaafd en te vinden in art. 21, lid 10 en 13, SW 1956.

In het geval sprake was van elkaar opvolgende vruchtgebruiken werd bij de waardebepaling van de daarmee bezwaarde goederen terstond rekening gehouden.[\[noot:8\]](#) Dit element lijkt niet terug te komen in de vernieuwde SW 1956 (zie paragraaf 4).

Zonder de regeling van art. 21, lid 9, tweede volzin, SW 1956 (oud), waarin was bepaald dat terstond rekening werd gehouden met opvolgende vruchtgebruiken, zou op het moment van het overlijden van de erflater bij de berekening van de waarde van de bloot eigendom slechts rekening mogen worden gehouden met het vruchtgebruik ten behoeve van de eerste vruchtgebruiker. Verkrijgt vervolgens de opvolgend vruchtgebruiker na het overlijden van de eerste vruchtgebruiker, of op een eerder bepaald moment, dan zou de waarde van de verkrijging van de bloot eigenaar opnieuw moeten worden vastgesteld. Teneinde een dergelijke ingewikkelde herrekening van recht te voorkomen heeft de wetgever er destijds voor gekozen om terstond met de last van beide vruchtgebruiken rekening te houden. Als gevolg hiervan werd op het moment van het overlijden van de eerste vruchtgebruiker niet op de waardering van de bloot eigendom teruggekomen.

Voor de bepaling van de waarde van die bloot eigendom diende het Uitvoeringsbesluit SW 1956 (hierna: Uitv.besl. SW 1956) te worden geraadpleegd. In het ongewijzigde art. 7, lid 1, Uitv.besl. SW 1956 is bepaald dat een vruchtgebruik, vervallende bij het overlijden van de langstlevende van twee of meer personen, wordt gelijkgesteld met een vruchtgebruik dat afhankelijk is van het leven van iemand, die vijf jaar jonger is dan de jongste vruchtgebruiker. Deze systematiek heeft tot gevolg dat bij het overlijden van de erflater in eerste instantie minder dan 100% van de waarde van de met het opvolgend vruchtgebruik belaste vermogensbestanddelen kan worden belast met successierecht. Noodzakelijk is dat echter niet. Indien namelijk de waardering van het vruchtgebruik van de eerste vruchtgebruiker correspondeert met de waarde van de gecombineerde vruchtgebruiken als waardedrukkend element ter bepaling van de hoofdgerechtigdheid, wordt exact 100% van de waarde van de nalatenschap in de heffing betrokken. Dit doet zich voor in een aantal situaties. Indien zowel de eerste als de opvolgend vruchtgebruiker(s) van een zodanige leeftijd zijn dat zij in eenzelfde leeftijdsgroep van art. 5 Uitv.besl. SW 1956 vallen en dit niet wijzigt door de vermindering van de leeftijd van de jongste met vijf jaar, is deze waarderingsparalleliteit aan de orde. Denk aan de situatie waarin beide vruchtgebruikers 46 jaar oud zijn. Daarnaast corresponderen de waarderingsindien de eerste vruchtgebruiker de jongste is en de aanpassing van de leeftijd niet tot gevolg heeft dat een andere leeftijdsgroep van art. 5 Uitv.besl. SW 1956 in beeld komt. Bijvoorbeeld indien de eerste vruchtgebruiker 26 jaar oud is en de opvolgend vruchtgebruiker ouder is.

Vanzelfsprekend zal heffing bij de opvolgend vruchtgebruiker ter zake van de verkrijging van het vruchtgebruik wegens het in vervulling gaan van de opschortende voorwaarde op dat moment aan de orde zijn. Immers, ten aanzien van een verkrijging onder opschortende voorwaarde[\[noot:9\]](#) geldt dat de verkrijging feitelijk wordt belast op het moment dat de voorwaarde in vervulling gaat.[\[noot:10\]](#) Een aantal voorbeelden ter verduidelijking.

Voorbeeld 1 (verkrijging krachtens erfrecht)

Erflater legateert aan A (62 jaar) het vruchtgebruik van zijn nalatenschap en wijst als opvolgend vruchtgebruiker B (42 jaar) aan. De nalatenschap heeft een waarde van € 1.000.000. De waarde van het vruchtgebruik van A wordt bepaald op 60%. De waarde van het vruchtgebruik van B blijft vooralsnog buiten beschouwing, daar de opschortende voorwaarde nog niet is vervuld. De waarde van de hoofdgerechtigdheid bedraagt 16%. Derhalve blijft op het moment van overlijden van de erflater een bedrag van € 240.000 buiten beschouwing.

A overlijdt tien jaar later. De aan het vruchtgebruik onderworpen goederen hebben op dat moment nog steeds een waarde van € 1.000.000. B is op dat moment 52 jaar. Nu B A overleeft wordt de opschortende voorwaarde vervuld en verkrijgt B het vruchtgebruik dat op dat moment een waarde vertegenwoordigt van 72% (€ 720.000). Uiteindelijk vindt heffing plaats over € 1.480.000. In dit geval wordt dus circa 150% van de oorspronkelijke nalatenschap aan heffing onderworpen.

Voorbeeld 2 (verkrijging krachtens erfrecht)

Erflater legateert aan A (48 jaar) het vruchtgebruik van zijn nalatenschap en wijst als opvolgend vruchtgebruiker B (46 jaar) aan. De nalatenschap heeft een waarde van € 1.000.000. De waarde van het vruchtgebruik van A wordt bepaald op 78%. De waarde van het vruchtgebruik van B blijft vooralsnog buiten beschouwing, daar de opschortende voorwaarde nog niet is vervuld. De waarde van de hoofdgerechtigdheid bedraagt 22%. Derhalve wordt op het moment van overlijden van de erflater direct 100% van de nalatenschap in de heffing betrokken.

A overlijdt tien jaar later. De aan het vruchtgebruik onderworpen goederen hebben op dat moment nog steeds een waarde van € 1.000.000. B is op dat moment 56 jaar. Nu B A overleeft wordt de opschortende voorwaarde vervuld en verkrijgt B het vruchtgebruik dat op dat moment een waarde vertegenwoordigt van 66% (€ 660.000). Uiteindelijk vindt heffing plaats over € 1.660.000.

Uiteraard is het nauwelijks voorstelbaar dat in de tussenliggende periode geen waardemutaties plaatsvinden ten aanzien van de aan het vruchtgebruik onderworpen vermogensbestanddelen. De verkrijging van B op het moment van het invullen gaan van de opschortende voorwaarde vindt plaats naar de waarde van de verkrijging en de tarieven en vrijstellingen van het latere moment. [\[noot:11\]](#)

Het is denkbaar dat uiteindelijk minder dan 100% van de nalatenschap aan heffing is onderworpen. Dit is bijvoorbeeld aan de orde bij het vooroverlijden van de opvolgend vruchtgebruiker(s) en het tenietgaan van het vruchtgebruikvermogen alsmede bij een zodanige waardedaling van of intering op het vruchtgebruikvermogen dat bij het overlijden van de eerste vruchtgebruiker de waarde van het opvolgend vruchtgebruik geringer is dan het bedrag dat in eerste instantie buiten de heffing bleef. Uiteraard kan het voorgaande slechts aan de orde zijn indien bij het overlijden van de erflater minder dan 100% van de nalatenschap in de heffing werd betrokken (vergelijk voorbeeld 1).

Ten aanzien van schenkingen gelden identieke principes.

Voorbeeld 3 (verkrijging krachtens schenking)

Schenker schenkt aan A (62 jaar) het vruchtgebruik van een bedrag in contanten van € 1.000.000 en wijst als opvolgend vruchtgebruiker B (42 jaar) aan. De waarde van het vruchtgebruik van A wordt bepaald op 60%. De waarde van het vruchtgebruik van B blijft vooralsnog buiten beschouwing, daar de opschortende voorwaarde nog niet is vervuld. De waarde van de hoofdgerechtigdheid bedraagt 16%.

A overlijdt tien jaar later. De aan het vruchtgebruik onderworpen goederen hebben op dat moment nog steeds een waarde van € 1.000.000. B is op dat moment 52 jaar. Nu B A overleeft wordt de opschortende voorwaarde vervuld en verkrijgt B het vruchtgebruik dat op dat moment een waarde vertegenwoordigt van 72% (€ 720.000). Uiteindelijk vindt heffing plaats over € 1.320.000.

4. Systematiek vanaf 1 januari 2010

Opvallend is dat in de vernieuwde SW 1956 de hiervoor besproken bepaling over elkaar opvolgende vruchtgebruiken niet terugkeert. De vraag kan worden gesteld of dit een bewuste keuze is geweest van de wetgever. Indien deze vraag bevestigend moet worden beantwoord, betekent dit dat voor de behandeling van de hoofdgerechtigdheid bij opvolgende vruchtgebruiken aangesloten dient te worden bij de hoofdregel, te weten herrekening bij het ingaan van het opvolgend vruchtgebruik. Dit zou betekenen dat wij terugkeren naar een systeem waarvan in een ver verleden afstand is genomen.

Reeds de wetgever van 1917 merkte hierover op dat *‘Ter voorkoming van talrijke herrekeningen en met het oog op de moeilijkheid de waarde op andere wijze naar billijkheid te regelen, komt het wenschelijk voor gemelde uitzondering te behouden. Zij wordt thans uitdrukkelijk in de wet vermeld en zal toepasselijk zijn, zoowel indien een vruchtgebruiker of genietster een ander opvolgt, als in het geval, dat eene uitkeering volgt op een vruchtgebruik of na het eindigen van een vruchtgebruik voortduurt, in welk laatste geval de vruchtgebruiker meestal overeenkomstig art. 847 B.W. de uitkeering zal hebben te voldoen. Ook bij making van het vruchtgebruik van zaken, welke reeds met dit recht zijn belast, zal de bepaling toepassing vinden.’* [\[noot:12\]](#)

Vanaf 1917 is in de Successiewet 1956 een bepaling opgenomen die vrijwel gelijklopend is aan art. 21, lid 9, tweede volzin, SW 1956 (oud). Het schrappen van een dergelijke bepaling leidt ertoe dat wij weer terugkeren naar een systeem van ‘talrijke herrekeningen’. Dit komt ons ongewenst voor. Wij zijn van mening dat het niet terugkeren van de bepaling in de Successiewet 1956 geen bewuste keuze is geweest maar een omissie van de wetgever. Deze stelling kan worden

gebaseerd op een tweetal argumenten.

Ten eerste maakt de parlementaire geschiedenis bij de vernieuwde Successiewet 1956 op geen enkele wijze gewag van een bewuste breuk met het verleden. Ten tweede maakt art. 7, lid 1, Uitv.besl. SW 1956, dat een waarderingsvoorschrift geeft voor de eenmalige waardedruk die ontstaat door de opvolgende vruchtgebruiken, nog steeds deel uit van ons wettelijk systeem. Bij het bewust schrappen van art. 21, lid 9, tweede volzin, SW 1956 (oud), ontvalt iedere betekenis aan dit waarderingsvoorschrift.

Wellicht heeft de wetgever gemeend dat art. 21, lid 9, tweede volzin, SW 1956 (oud) overbodig is in het licht van art. 7 Uitv.besl. SW 1956 waarnaar art. 21, lid 13, SW 1956 verwijst. Nu het laatste artikellid slechts verwijst naar de bepaling van de *waarde* van een vruchtgebruik, is deze redenering ons inziens niet geheel sluitend. Het voor de waardering van de hoofdgerechtigdheid rekening mogen houden met de opvolgende vruchtgebruiken vormt immers een uitzondering op de (fiscale) hoofdregel dat met de opschortende voorwaarde pas rekening wordt gehouden ten tijde van het in vervulling gaan van die voorwaarde.^[noot:13] Voor een dergelijke uitzondering dient ons inziens een expliciete wettelijke basis gecreëerd te worden. Wij pleiten er derhalve voor om de geschrapte bepaling in ere te herstellen. Nu - zeker gezien de complexiteit van de materie - beter iedere twijfel kan worden weggenomen.

Wat in ieder geval boven iedere twijfel verheven is, is het feit dat de systematiek van schenkingen is gewijzigd. Indien de schenker uit voorbeeld 3 op het moment van het vervullen van de opschortende voorwaarde geen (fictieve) inwoner van Nederland is, en dat wel is op het moment van het totstandkomen van de civielrechtelijke schenking, kan in de situatie voorafgaand aan 1 januari 2010 bij de opvolgend vruchtgebruiker schenkingsrecht worden geheven. Terwijl in de situatie na genoemde datum heffing van schenkbelasting achterwege dient te blijven.

5. Conclusie

Binnen het conceptuele systeem van voorwaardelijke verkrijgingen wordt in eerste instantie geen rekening gehouden met een opschortende voorwaarde. Fiscaal gezien worden deze pas ‘verwerkt’ op het moment waarop de opschortende voorwaarde in vervulling gaat. Om daarom bij de berekening van de hoofdgerechtigdheid af te wijken van dit systeem, en onmiddellijk de gezamenlijke vruchtgebruiken in de waarde te kunnen verdisconteren, dient ons inziens een wettelijke basis te bestaan. Art. 21, lid 9, SW 1956 (oud) voorzagt hierin. De vraag die daarom nu opkomt is of het - naar het schijnt - onbewust schrappen van deze bepaling, gevolgen heeft voor de waardering van de hoofdgerechtigdheid. Om iedere discussie in dit kader te voorkomen, wijzen wij de wetgever op de overwegingen van zijn voorganger van 1917 en bepleiten dit te vertalen in een herstel van de geschrapte bepaling.

^[1]

De genoemde bepaling had tevens betrekking op elkaar opvolgende periodieke uitkeringen, in dit artikel beperken wij ons tot het vruchtgebruik. Mutatis mutandis geldt een en ander ook voor de periodieke uitkering.

^[2]

Wet van 17 december 2009 tot wijziging van de Successiewet 1956 en enige andere belastingwetten (vereenvoudiging bedrijfsopvolgingsregeling en herziening tariefstructuur in de Successiewet 1956, alsmede introductie van een regeling voor afgezonderde particulier vermogen in de Wet inkomstenbelasting 2001 en de Successiewet 1956), hierna: ‘de wetwijziging’.

^[3]

Het recht om goederen die aan een ander toebehoren, te gebruiken en daarvan de vruchten te genieten. Art. 3:201 BW.

^[4]

Art. 3:203, lid 2, BW.

^[5]

In deze zin M.S. van Gaalen, Vruchtgebruik, Academisch Proefschrift, Kluwer, 2001, p. 184.

^[6]

M.S. van Gaalen, Vruchtgebruik, Academisch Proefschrift, 2001, p. 184.

^[7]

Art. 3:203, lid 2 BW.

[\[8\]](#)

Art. 21, lid 9, tweede volzin, SW 1956 (oud).

[\[9\]](#)

Ten aanzien van een verkrijging onder ontbindende voorwaarde geldt een andere systematiek. Deze wordt in eerste instantie belast zonder rekening te houden met de ontbindende voorwaarde (als ware onvoorwaardelijk verkregen). Als de voorwaarde vervolgens wordt vervuld, vindt een herrekening van het recht plaats op grond van art. 53 SW 1956.

[\[10\]](#)

F. Sonneveldt, 'Verkrijgingen onder tijdsbepaling en voorwaarde in de SW 1956', NTFR 2004/1350.

[\[11\]](#)

HR 12 januari 1977, BNB 1977/51.

[\[12\]](#)

Zoals vermeld in: J.P. Sprenger van Eyk/B.J. de Leeuw, De wetgeving op het recht van successie, van overgang en van schenking, Martinus Nijhoff, Den Haag 1919, p. 633.

[\[13\]](#)

Vgl. art. 45, lid 3, SW 1956.